

SLOVAKIA'S NEOLIBERAL TURN - SHARON FISHER, JOHN GOULD, TIM HAUGHTON

Sharon Fisher je americká politicko-ekonomická analytička. Zastáva pozíciu senior ekonóma v IHS Global Insight's Country Intelligence Group vo Washingtone, kde sa zaoberá primárne strednou Európou a Balkánom. V rámci svojej pozície sa venuje ekonomickej a politickej analýze, hodnoteniu rizík a vytváraniu prognóz týkajúcich sa množstva krajín SVE (vrátane Česka a Slovenska). V 90. rokoch pracovala ako analytik Open Media Research Institute v Prahe.

John Gould je americkým profesorom politických vied na Colorado College. Učil politiku na Univerzite Palackého v Olomouci a Univerzite Komenského v Bratislave. Aktívne sa venuje výskumnému programu v oblasti komparatívnej a medzinárodnej politickej ekonómii s osobitným zameraním na postkomunistickú hospodársku politiku a politické inštitúcie. Špecializuje sa na slovenskú a českú politiku, ale napísal aj prípadové štúdie z Kosova, Srbska, Ukrajiny, Gruzínska, Azerbajdžanu a Čadu.

Tim Haughton je britský politológ pôsobiaci na Birmingham University. Zaoberá sa primárne o volebnou a straníckou politikou, vzťahmi medzi politikou a vládou, interakciou medzi domácimi a európskymi zdrojmi zmien, vzťahmi medzi Britániou a EÚ, úlohou minulosti v súčasnej politike a domácej politike Slovenska, Slovinska a Českej republiky.

Hlavná téza

Neoliberalizmus sa na Slovensku prejavil primárne vďaka domácim politickým faktorom ovplyvnených vznikom parlamentnej väčšiny stredopravej vlády vo voľbách v roku 2002. Zahraničný vplyv v tomto prípade nehral významnú úlohu.

Kontext a cieľ

Neoliberalizmus na Slovensku bol reakciou na zlyhania Mečiarovho direktívneho spôsobu vlády v rokoch 1994-1998, ktorý s ekonomickým centralizmom predstavoval priamy útok na vznikajúci trh a demokratické inštitúcie. Mečiar spravil zo Slovenska „čiernu dieru“ strednej Európy, ktorej sa zahraniční investori vyhýbali. V snahe zabrániť Mečiarovmu znovuzvoleniu vo voľbách 1998, sa proti nemu spojili jeho politickí oponenti a vytvorili ľavicovo-pravicovú víťaznú koalíciu (SDK, SDL, SMK, SOP). Vláde však chýbala jednotná ideologická vízia, ktorá by sa dokázala dohodnúť na konkrétnej podobe nevyhnutných štrukturálnych zmien v spoločnosti a riešení inštitucionálnych kríz (v oblasti trhu práce, zdravotníctva, dôchodkového systému a vzdelania) a pripraviť sa tak na vstup do EÚ. Zmena prišla v roku 2002, kedy bola zvolená 2. Dzurindova vláda - stredopravá (SDKÚ, KDĽ, ANO, SMK). Ideologicky jednotná strana vytvorila radikálny neoliberalný plán inštitucionálnych zmien, zrealizovala mnohé neoliberálne reformy a nastavila slovenskú ekonomiku tak, aby odrážala neoliberálne princípy obmedzenej vlády, trhnej súťaže a spoločenskej zodpovednosti.

Hlavné argumenty

Autori uvádzajú 3 hlavné faktory úspešnej implementácie neoliberalných reforiem: **1. štruktúra straníckej súťaže** **2. stranícka organizácia** **3. slabá opozícia**. Autori na vysvetlenie objavenia neoliberalizmu využívajú **model inštitucionálnej zmeny** od Marka Blytha - vnímanie inštitúcií je späté s myšlienkami o fungovaní spoločností. Keď nastávajú krízy, inštitúcie zlyhávajú a ľudia začínajú spochybňovať myšlienky, na ktorých sú inštitúcie založené. Krízy sú obdobiami inštitucionálnych neistôt a zmien, počas ktorých môžu aktéri kolektívne rozvíjať alternatívne ideologické naratívy a poskytnúť plán pre inštitucionálne odpovede na problémy, ktoré ukážu cestu vpred.

Tri ideologické obdobia, ktorými si Slovensko prešlo v rokoch 1993-2006:

1. mečiarizmus

„*Je po voľbách, zvyknite si*“ (Mečiar opozícii po zvolení 1994). Kľúčové princípy Mečiarovej vlády: a) podriadenosť ekonomickej a politickej stratégie mocenskej politike - namiesto kupónovej privatizácie netransparentný program priameho predaja štátneho majetku politickým spojencom a klientom; b) využívanie nacionalizmu a politiky identít s cieľom delegitimizovať oponentov a šírenie strachu v spoločnosti vymyslenými

nebezpečenstvami hroziacimi štátu zvnútra aj zvonka - Mečiar a HZDS ako ochrancovia národa a samostatného Slovenska; c) oslabovanie základných inštitúcií liberálne tržnej demokracie - oponentom obmedzený prístup k moci a šanca prevziať kontrolu nad ekonomickou transformáciou; d) uprednostňovanie vnútorných mocenských stanovísk pred zahraničnými investíciami, vstupom do EÚ a NATO - Slovensko ako „čierna diera“ strednej Európy.

2. post-mečiarizmus

Leto 1998 znamenalo pre Slovensko hlbokú ekonomickú a politickú krízu. Vo voľbách v septembri 1998 bola zvolená nová nesúdržná ľavicovo-pravicová vláda - I. Dzurindova vláda - zložená z bývalých komunistov, konzervatívnych katolíkov a tržných liberálov. Vláda sa musela vysporiadať so silnou fiškálnou nerovnováhou, slabým a vyčerpaným bankovým systémom, narastajúcim dlhom a najnižšími priamymi zahraničnými investíciami na obyvateľa spomedzi krajín V4. Fiškálne šetrný prístup síce spomalil rast HDP, ale umožnil stabilizovať ekonomiku. Strany sa však nedokázali jednotne dohodnúť na uskutočnení štrukturálnych zmien (sociálnych a ekonomických) a nedošlo teda k žiadnej hlbšej zmene.

3. neoliberalizmus.

Neoliberálny obrat Slovenska v rokoch 2002-2006 vyplynul z niekoľkých faktorov: kríza po zlyhaní mečiarovskej politiky, konsolidácia stredo-pravej vlády a spolupráca medzi vysokopostavenými politikmi a inovačnými strategickými expertmi.

Po voľbách 2002 sa utvorila II. Dzurindova stredo-pravá vláda - aj vďaka účinkom pomerného volebného systému a 5% volebnému kvóru (SDĽ ho neprekročila). Epistemické spoločenstvá (profesionálni inovatívni neoliberalní myslitelia) a jasné predstavy ohľadom fungovania ekonomiky a spoločnosti pretvorené do základného reformného plánu zohrali zásadnú úlohu v neoliberalnom obrate Slovenska.

Neoliberálne reformy:

Zákonník práce a investície - zvýšenie flexibility na trhu práce; stimuly na rýchlejší návrat pracovnej sily; zrušený zákon o tripartite (už iba poradná úloha); zavedená 19% rovná daň; nastavené konkrétne stimuly pre investície do podnikov s vysokou pridanou hodnotou a do oblastí s vysokou nezamestnanosťou

Penzie - vyššia zodpovednosť jednotlivcov za výber investícií do dôchodkového sporenia a penzijných fondov, trojpilierový systém dôchodkového zabezpečenia

Zdravotníctvo - transformácia nemocníc na konkurenčné podniky súperiace o pacientov fungujúce iba z vlastných príjmov, poisťovne ako akciové spoločnosti, poplatky za vyšetrenia

Vzdelanie - zodpovednosť za vysokoškolské vzdelávanie na študentoch a rodine, reforma školstva ako jediná reforma, ktorá zlyhala

Reforma súdnictva - zavedený systém „trikrát a dosť“ (opakovaní násilní páchatelia odsúdení na doživotie)

Vláda v rokoch 2002-2006 čelila tlakom troch kľúčových skupín ohľadom prijatia neoliberalných reforiem: 1. novinári 2. NGO 3. ekonomická/podnikateľská komunita.

Na Slovensku sa vyvinula hybridná forma neoliberalizmu - sociálne liberálneho kapitalizmu, ktorý predstavuje spojenie sociálnych záruk, štátnych intervencií orientovaných na rast so silnými tržnými silami a individuálnou zodpovednosťou.

Záver

Prípád Slovenska zdôrazňuje štyri zložky neoliberalného obratu. Za prvé, radikálny posun v politike je založený na vnímaní hlbkej ekonomickej a politickej krízy a presvedčení, že existujúci štrukturálny rámec nie je schopný riešiť ekonomické a sociálne problémy, ktorým krajina čelí. Za druhé, vznik epistemickej komunity, ktorá rozvíja neoliberalné stratégie pre vyriešenie problémov. Za tretie, presun expertov z epistemickej komunity na úroveň vysokej politiky a do ministerských úradov. Za štvrté, schopnosť usmerňovať reformný program kľúčovými politickými elitami je uľahčená existenciou slabej a rozdelenej opozície a nedostatočnou inštitucionalizáciou straníckeho systému.